

Initiatiefvoorstel van de fractie Water Natuurlijk

Kenmerk: 246207

Aan het algemeen bestuur

Datum: 2 oktober 2024
Auteur: M. Dewachter

Onderzoek naar vormgeven rechtspersoonlijkheid van de Dommel

Voorstel

Het Algemeen Bestuur van waterschap De Dommel verzoekt het Dagelijks Bestuur om:

1. onderzoek uit te laten voeren naar een goed hanteerbare vorm om als Waterschap aan de rivier De Dommel een rechtspersoonlijkheid toe te gaan kennen. Hierdoor krijgt de rivier een (juridische) entiteit, en ontstaat er een belangenbehartiger namens de rivier de Dommel;
2. daartoe een (juridisch) onderzoek uit te laten voeren naar de meest gepaste vormgeving en organisatie van de rechtspersoonlijkheid van de Dommel;
3. aangezien De Dommel een grensoverschrijdende rivier is met partners en waterbeheerders in België contact te leggen om het draagvlak en de mogelijkheden om tot een juridische entiteit voor het gehele Dommel-stroomgebied te komen, te onderzoeken.
4. een projectplan voor de uitwerking van de opdracht op te stellen en het AB in het vervolgtraject te betrekken en informeren.
5. het AB de onderzoeksresultaten met een voorstel voor formele besluitvorming rond de vormgeving van de organisatievorm van de rechtspersoon de Dommel voor te leggen.

Korte samenvatting

1. Inleiding

1.1. Aanleiding

Wie Midden-Brabant zeg, heeft het al snel over een cultuurlandschap, regio en gemeenschap van mensen nauw verbonden met de rivier de Dommel. De verbondenheid van mens, landschap en natuur heeft al eeuwenlang het leven in Midden-Brabant en een deel van de Belgische Kempen bepaald¹. Dit fenomeen is uitgebreid onderzocht en in vele boekwerken kleurrijk beschreven, zoals bijvoorbeeld in de landschapsbiografie “Het stroomgebied van de Dommel, deel 1 en 2”².

Bewoners in het stroomgebied hebben al op verschillende manieren gepoogd De Dommel letterlijk een “stem” te geven. Zo werd tijdens de Dutch Design Week de stroming in De Dommel omgezet in geluid.

In 2024 speelt De Dommel de hoofdrol in een aflevering van de door een Amerikaanse filmproducent Graham Steele gemaakte documentaire ‘Portrait of a River’. De documentaire maakt onderdeel uit van de serie ‘Rivers are live’, en gaat over het belang van rivieren voor een gezonde omgeving voor mens en natuur. In iedere aflevering wordt de bijzondere band van de mensen met een rivier uitgelicht. Naast afleveringen over de Mississippi, de Nijl en de Oder is er nu een documentaire over de Dommel gemaakt. De documentaire gaat in op de opmerkelijke samenhang tussen de rivier, het gebied en haar bewoners en de grote uitdaging voor het vinden van een goede balans tussen de vele belangen in het stroomgebied van De Dommel. De rivier en de omgeving in haar stroomgebied zijn immers volop in beweging en aan verandering door menselijke, economische en natuurlijke processen onderhevig.

De centrale ligging in en waarde van het Dommel-stroomgebied en haar bewoners voor het Van Gogh Nationaal Park geven ook vanuit die invalshoek de wenselijkheid aan voor het zoeken van een duurzame balans tussen welzijn, ecologie en economie.

Als waterbeheerder krijgt het Waterschap voortdurend te maken met afwegen van belangen van gebruikers van water en/of gronden in het Dommelstroomgebied. Soms worden die belangen (agrarisch, natuur, stedelijk gebied) ook ingebracht via insprekrecht in vergaderingen van Commissie en Bestuur. Een belangenbehartiger of inspreker namens de rivier De Dommel bestaat echter vooralsnog niet. Een rechtspositie voor de Dommel kan daarbij behulpzaam zijn en de rivier letterlijk van een erkend woordvoerder voorzien.

1.2. Beleidscontext/Historie

In Nederland zijn waterbeherende instanties ingesteld, die belast zijn met de zorg voor waterveiligheid, voldoende en schoon water. Ondersteund door specialistische ambtelijke organisaties worden in democratisch gekozen besturen besluiten genomen over het waterbeheer. Daarbij wordt geredeneerd vanuit de gebruiksmogelijkheden en belangen verbonden aan het water, en vindt afweging van economische, ecologische en

¹ De Dommel is een grensoverschrijdende rivier met een lengte van ca 138 km, waarvan ca 105 km in het beheergebied van Waterschap de Dommel is gelegen.

² Het stroomgebied van De Dommel, 2023. Deel 1 en 2. Pictures publishers 9789492576644

cultuurhistorische belangen plaats. De besturen, in dit geval van Waterschap de Dommel, poogt dit zo goed mogelijk en naar eer en geweten te doen, doch beseft zich dat de belangen van de rivier als zodanig daarin door geen partij wordt ingebracht. Wie of welke instantie spreekt nu namens de rivier en brengt het “rivier-belang” in bij de afwegingen rond inrichting, land- en watergebruik die moeten worden gemaakt? De energie en passie om dit goed te doen is in de streek sterk aanwezig, een goede methode/werkwijze om dit ook vorm te geven ontbreekt vooralsnog.

Dit vraagstuk is zeker niet alleen voorbehouden aan Midden-Brabant of Waterschap de Dommel. In 2017 werd als eerste rivier ter wereld de Whanganui rivier in Nieuw-Zeeland aangemerkt als rechtspersoon. Daarna zijn er op wereldschaal op verschillende continenten en Europese landen verschillende rivieren maar ook natuur- of leefgebieden gevolgd. Een goed doordachte vormgeving van een hanteerbare rechtspositie, passend en aansluitend op de nationale recht-structuren, blijkt daarbij steeds een uitdaging³. Ook in Nederland wordt aan rechten voor de natuur gedacht. In november 2023 heeft de gemeente Eijsden-Margraten rechten aan de natuur en een voogdijschap toegekend. Voor waterlichamen als voor bijv. de Waddenzee, De Maas, Ooster- en Westerschelde, IJssel wordt door verschillende partijen eveneens gekeken naar de mogelijkheden van toekennen van een rechtspositie. Tot de toekenning van een rechtspositie aan deze wateren is het tot op heden niet gekomen; de ervaringen en verrichte voorstudies kunnen de inzet vanuit Waterschap De Dommel uiteraard ondersteunen. Voorbeelden van toekenningen van een rechtspositie voor landsgrensoverschrijdende eenheden of rivieren in Europa zijn niet bekend. Op mondiale schaal lijkt een model van het werken met “voogden” vaak toegepast en perspectief te bieden om voor de Dommel aan een voorstel voor de organisatie- en instellingsvorm te gaan werken.

Bij welke situaties zou De Dommel als rechtspersoon van zich (kunnen) laten horen? Welke rechten spelen een rol: vrij stromen, vrijwaring van vervuiling door lozingen of instroom van vervuild water, ruimte om zowel lage als hoge waterstanden aan te kunnen, recht op meanderen, recht op gezond water met leven in het water, recht op levend onderdeel van een grotere watercyclus.

Het lanceren van rechten voor de rivier De Dommel zal leiden tot gesprekken met belanghebbenden, andere overheden en (in-)direct betrokken partijen en het waterbewustzijn in brede zin versterken, alsook de rivier De Dommel en de dilemma's en activiteiten van het waterschap op de agenda zetten.

2. Doel/meetbaar effect

Doel van dit voorstel is om het Algemeen Bestuur van Waterschap De Dommel in positie te brengen om gemotiveerd een besluit te nemen over het toekennen van een rechtspositie aan de Rivier De Dommel. Om tot een dergelijk besluit te komen dient voorwerk plaats te vinden.

Na de instelling van een rechtspositie voor de rivier de Dommel zouden de belangen (kansen, bedreigingen) van de rivier - in aanvulling van het werk van het waterschap en andere overheden – een stem en dus inbreng hebben gekregen. Net als andere belanghebbenden bij het waterbeheer en activiteiten van het waterschap kan zij – de rivier -

³ Bron: “Rechten voor de Natuur”. Jessica den Outer. ISBN 9784771 443 9

dan dus inspreken bij (bestuurs-)vergaderingen, inbreng voor de afwegingen leveren, etc. Dit zal tot een verrijking voor de belangenafweging leiden.

Daartoe wordt het DB van WDD verzocht een juridisch onderzoek (bijv. bij een faculteit milieurecht) uit te laten voeren en daartoe een advies te laten opstellen om binnen de context van de landelijke wetgeving tot de best passende vorm en opzet van de organisatie van de rechtspositie De Dommel te komen. Aangezien De Dommel een grensoverschrijdend rivier is het raadzaam om te onderzoeken of hierbij van een lands- en waterbeheer-grensoverschrijdend initiatief sprake zou kunnen zijn, een dergelijke studie in samenwerking met de Belgische collega's vorm kan krijgen.

3. Uitwerking van het voorstel

3.1. Inhoud en argumenten

In het kader van een duurzame ontwikkeling en welzijn van bewoners wordt vaak gewerkt vanuit het in 2015 door de VN ontwikkelde model van Sustainable Development Goals (SDG)⁴. Om te komen tot een balans van alle menselijke, economisch, ecologische en cultuurhistorische elementen en belangen in het (stroom-)gebied van De Dommel is het versterken van besef en inbreng vanuit de rivier de Dommel van belang, en daartoe de toekenning van een rechtspositie voor de rivier De Dommel gewenst. Het Waterschap De Dommel kiest voor onderzoek naar de meest bruikbare (juridische) vorm om de rivier (beek) een rechtspersoonlijkheid toe te kennen, waardoor er een belangenbehartiger ontstaat vanuit de beek als watersysteem en een (juridische) entiteit.

De Dommel is een grensoverschrijdende rivier en verschillende vraagstukken vergen een bredere scoop dan alleen het landsdeel. Het streven is dan ook om in internationaal verband te komen tot een dergelijke erkenning van de rechtspositie van de Dommel. Daartoe zal met partners en beheerders in België contact moeten worden gelegd te leggen om zo mogelijk tot een gezamenlijk onderzoek naar de mogelijkheden voor een juridische entiteit voor de gehele Dommel te komen. In de Belgische-Nederlandse grensstreek is het gezamenlijk werken aan onderzoek en projecten niet onbekend en zijn er daarvoor structuren en middelen beschikbaar, bijvoorbeeld in de vorm van de zogenaamde Interreg-projecten. Als onze zuiderburen belangstelling hebben zou daartoe in samenwerking met de Belgische collega's de opzet van een Interreg-project⁵ kunnen worden opgestart. Nadat de studie een voorstel voor vormgeving en inrichting van de organisatie voor de rechtpositie van de Dommel heeft opgeleverd, gaan de daarvoor betrokken overheden en het bestuur van de Dommel over tot besluitvorming.

Gestructureerde aanpak: bouwstenen voor een projectvoorstel.

Om te komen tot en principebesluit voor vormgeving en organisatie van de juridische entiteit door het AB is specifiek juridisch onderzoek noodzakelijk. Het waterschap zou daartoe een

⁴ De 17 Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties zijn doelen voor een duurzame ontwikkeling. Ze hebben betrekking op economische, ecologische en maatschappelijke aspecten. Sommige hebben betrekking op water, andere op land, op klimaat, etc.

⁵ Interreg is een Europese subsidieregeling voor ruimtelijke en regionale ontwikkeling. Aan de projecten die onder interreg vallen werken partijen uit verschillende landen samen. Het doel van Interreg is om Europese samenwerking te stimuleren en grens barrières tegen te gaan. Interreg A is een specifiek programma gericht op samenwerking in grensregio's.

juridische faculteit een onderzoek op moeten dragen naar de meest gepaste (juridische) vormgeving en organisatie van de rechtspersoonlijkheid van de Dommel. Hierbij zou gedacht kunnen worden aan een faculteit waar ook milieurecht wordt bestudeerd.

Voor de begeleiding van deze studie zou een begeleidingsgroep ingesteld kunnen worden; daarvoor worden een beperkt aantal in- en extern inhoudelijk specialisten alsook enkele bestuursleden uit het AB De Dommel en - mede gezien de interregionale belangen en betrokkenheid vanuit diverse overheden - de Commissaris der Koning van de provincie Noord-Brabant gevraagd. Het projectplan dient te worden voorzien van een communicatieparagraaf en voorlichtende initiatieven zoals interactieve sessies met de streek en haar bewoners. Bij de daadwerkelijke instelling van de rechtpositie zou op een passend moment met de streek, Van Gogh Nationaal Park, provincie en Belgische partners voor dit memorabel moment gezamenlijk een feestelijke gelegenheid kunnen worden georganiseerd.

3.2. Risico's

Het risico bestaat dat de waterbeherende partijen rond De Dommel voor het deel in België niet willen deelnemen aan een dergelijke onderzoek en de ontwikkeling van een rechtpositie niet voorstaan. Het effect zou dan minder zijn, doch gezien het omvangrijke stroomgebied binnen Nederland nog steeds zeer de moeite waard. Het Waterschap De Dommel kan de studie uitvoeren en op deelname vanuit België op langere termijn kunnen inzetten.

Het risico bestaat dat uit de studie blijkt dat naast Waterschap De Dommel ook andere (overheids-)partijen bij de instelling van een rechtpositie voor de Dommel betrokken dienen te worden en daarin een bepalende stem hebben. Waterschap de Dommel zou dan via lobby en strategische communicatie draagvlak voor zijn insteek en idee moeten gaan verkrijgen.

Het risico bestaat dat alleen de studie naar de beste vorm voor de rechtpositie gebrek aan draagvlak kent. Het toekennen van rechten is nieuw, de uitwerking en impact nog in onderzoek en ontwikkeling. Dit zou ook als een bedreiging voor bestaande (gebruiks-)belangen kunnen worden beschouwd; in het langere termijn denken van de SDG geen onbegrijpelijke en vaker ingebrachte reactie. Het is daarom van groot belang het proces en de uitwerking van een dergelijke toekenning te voorzien van heldere en vroegtijdige communicatie. Het projectplan dient dan ook te worden voorzien van een communicatieparagraaf en voorlichtende initiatieven zoals interactieve sessies met de streek en haar bewoners. (Zie ook externe communicatie)

4. Financiën

Op basis van de uitwerking in een projectplan zullen - naast tijdspad - uiteraard ook de kosten (uitvoeren onderzoeksopdracht, inzet begeleidingsgroep,) in beeld moeten worden gebracht, evenals de mogelijkheden voor subsidieverlening (bijv. Interreg).

Terugkoppeling van het DB naar AB kan tussentijds tot besluitvorming "instemming van inzet van middelen" leiden.

5. Uitvoering en evaluatie

5.1 Bestuurlijke vervolgstappen:

Eerste stap na besluitvorming over het initiatiefvoorstel is het organiseren en uitvoeren van betrokkenheid van partners en de juridische studie.

In de nadere uitwerking en op basis van ijkmomenten kan binnen de gebruikelijke (mandaat-)regeling van Waterschap De Dommel een traject voor de verdere bestuurlijk besluitvorming worden uitgewerkt en voorgelegd.

5.2 Externe communicatie:

Een initiatiefvoorstel vanuit het Algemeen Bestuur in Waterschap de Dommel komt niet vaak voor. Het willen toekennen van een rechtspositie aan een rivier in Nederland en het zoeken naar mogelijkheden om dat vorm en inhoud te geven is nieuw.

Het waterschap zou dit traject kunnen aangrijpen om in zijn zoektocht en insteek om te komen tot een duurzame ontwikkeling van het watersysteem, een betere balans in het omgaan met water en in het bijzonder De Dommel uit te dragen. De agendering en behandeling in het Algemeen Bestuur wordt daarom van actieve externe communicatie voorzien.

In het vervolgetraject zullen er diverse momenten voor actieve communicatie te ontwikkelen / te plannen zijn, waarmee dan ook de waarde van water (levensvoorwaarde), waterbewustzijn, gebruik van water, de noodzakelijke watertransitie en de inspanningen van waterbeheerder(s) nadrukkelijk in beeld komen. In de projectuitwerking zal daartoe in een gestructureerde opzet van interactieve sessies met bewoners van de streek worden voorgesteld en uitgewerkt.

5.3 Bestuurlijke evaluatie:

Momenten en onderwerpen voor de projectbegeleiding en -evaluatie (bijv. de interactieve gedachtenvorming met de bewoners van de streek) worden opgenomen in het op te stellen projectplan.

Hoogachtend,
Namens de fracties,

1. Water Natuurlijk De Dommel,
Namens deze fractie.
M. Dewachter (duo-fractievz.)

2. ...

3.

Bijlage:

N.v.t.

Besluit

Onderzoek naar vormgeven rechtspersoonlijkheid van de Dommel

Het Algemeen Bestuur besluit:

Het Dagelijks Bestuur te verzoeken om:

1. onderzoek uit te laten voeren naar een goed hanteerbare vorm om als Waterschap aan de rivier De Dommel een rechtspersoonlijkheid toe te gaan kennen. Hierdoor krijgt de rivier een (juridische) entiteit, en ontstaat er een belangenbehartiger namens de rivier de Dommel;
2. daartoe een (juridisch) onderzoek uit te laten voeren naar de meest gepaste vormgeving en organisatie van de rechtspersoonlijkheid van de Dommel;
3. aangezien De Dommel een grensoverschrijdende rivier is met partners en waterbeheerders in België contact te leggen om het draagvlak en de mogelijkheden om tot een juridische entiteit voor het gehele Dommel-stroomgebied te komen, te onderzoeken;
4. een projectplan voor de uitwerking van de opdracht op te stellen en het AB in het vervolgtraject te betrekken en informeren.
5. het AB de onderzoeksresultaten met een voorstel voor formele besluitvorming rond de vormgeving van de organisatievorm van de rechtspersoon de Dommel voor te leggen.

Aldus vastgesteld in de vergadering van 2 oktober 2024.

het algemeen bestuur,

E. de Ridder
watergraaf

H.J. Kielenstijn
secretaris